

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

М. Д. ПІСТУН,
професор, доктор географічних наук
(Київ)

ЯКА ГОЛОВНА НАУКОВА УСТАНОВА ВІДПОВІДАЄ ЗА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ?

M. D. PISTUN,
Professor, Doctor of Geogr. Sci.
(Kyiv)

WHICH PRINCIPAL SCIENTIFIC INSTITUTION IS RESPONSIBLE FOR UKRAINE'S REGIONAL DEVELOPMENT?

Це запитання, на нашу думку, має важливе практичне значення. Відразу можна подумати, що дану функцію виконує Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Але воно є державною управлінсько-виконавчою структурою, яка відповідає за створення умов (перш за все, фінансових та експертних) для успішного виконання відповідних цільових комплексних програм регіонального змісту, ставить конкретні наукові завдання (замовлення) відповідним інституціям НАН України, відомчим (галузевим) лабораторіям, університетським кафедрам економічної та соціальної географії, розміщення продуктивних сил і регіональної економіки.

Почнемо з територіальної організації продуктивних сил. Проаналізуємо цю проблему, шляхи її розв'язання і стан справ у цілому на прикладі Російської Федерації. По-перше, там збережено Раду з організації продуктивних сил (РОПС) як головну державну установу, діяльність якої спрямована на реалізацію ряду великих федеральних цільових програм (ФЦП). За ринкових умов Рада трансформувалась у "гібрид" НДІ та консалтингової компанії, яка надає послуги за періодичними замовленнями регіональних адміністрацій, міністерств, відомств, державних корпорацій і приватних фірм.

У Росії з кінця 1990-х – початку 2000-х років був узятий курс на зміцнення ролі держави в розвитку продуктивних сил (ПС), були організовані різні форми підтримки економіки на федеральному і регіональному рівнях, зросли обсяги бюджетного фінансування. Був прийнятий Закон про державно-приватне партнерство, організовані федеральні цільові програми розвитку. Як наслідок, об'єктивно зросла потреба в систематизації процесу державного планування і розвитку ПС як у регіональному, так і в галузевому аспектах. Необхідним стало застосування загальнодержавного системного підходу при координуванні окремих федеральних і регіональних програм на середньо- і довгостроковий періоди. З огляду на це, Міністерству економічного розвитку було запропоновано надати Експертній раді РОПС повноваження обов'язкової експертизи інвестиційних проектів з можливістю використання бюджетних коштів, у тому числі шляхом:

Пістун Микола Данилович (Pistun Mykola Danylovych).

- прямого бюджетного фінансування;
- фінансування проектів банками з державною участю;
- фінансування державними корпораціями понад певні ліміти;
- фінансування ФЦП і міждержавних програм розвитку, пов'язаних з інвестиціями в основні засоби.

Також були відновлені галузеві відділи для роботи за проектами в окремих галузях промисловості; створені регіональні центри РОПС для напрацювання регіональних програм розвитку. По кожному з суб'єктів Федерації складено “паспорти регіону”. В середині Експертної ради сформовано Комітет із взаємодії з державними інститутами розвитку і банками щодо роботи з Федеральними цільовими програмами.

А яким є стан справ у цих питаннях в Україні? Головна наукова установа НАН України з комплексного дослідження територіальних проблем – Рада з вивчення продуктивних сил – у 2010 р. була реорганізована у два окремих спеціалізованих науково-дослідних інститути з двома адміністраціями: Інститут економіки природокористування та сталого розвитку та Інститут демографії та соціальних досліджень. При цьому громадського обговорення таких змін не було, не відомо, чи було проведено експертизу з боку фахівців, також не було оприлюднено думку з цього питання географів – двох членів Президії НАН України академіків Л.Г. Руденка і М.В. Багрова, а також члена-кореспондента М.Д. Гродзинського.

Тепер за регіональний підхід у НАН України відповідають Інститут регіональних досліджень у Львові та Інститут географії у Києві. Не ясно, чи має якесь відношення до проблеми вдосконалення територіальної організації діяльності людей утворений у 2010 р. Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації. Отже, виникає логічне запитання: Хто в науковому відношенні відповідає за розміщення об'єктів матеріальної та соціальної сфер? За часів УРСР таку функцію було покладено саме на Раду з вивчення продуктивних сил.

Довідково нагадаємо, що у 1920-х роках було започатковане вивчення регіональних проблем науково-дослідними кафедрами, різними комісіями та інститутами відділу соціально-економічних питань заснованої у 1918 р. Української академії наук (потім Всеукраїнської академії наук і Академії наук УРСР). Створені в 1930-х роках кафедри економічної географії у провідних університетах займалися переважно навчальною діяльністю. Тому в 1934 р. ініціативу перехопила Рада з вивчення продуктивних сил, яка головну увагу приділяла дослідженню природних ресурсів, їх промислового освоєнню. У 1936 р. цю діяльність в АН УРСР продовжив Сектор економічної географії, який протягом майже трьох десятиліть виконував комплексно-прикладні дослідження, видав працю “Нариси економічної географії УРСР” у двох томах, опрацював мережу економічних районів тощо.

У 1948 р. Рада з вивчення продуктивних сил відновила і скоординувала всю свою роботу з проблем використання природних ресурсів, розміщення продуктивних сил, спеціалізації та комплексного розвитку трьох економічних районів СРСР. У 1959 р. ця організація стала науково-дослідним інститутом АН УРСР, головним науково-методичним центром для державних планових органів. Було розроблено Генеральну схему розвитку і розміщення продуктивних сил України на перспективу. Його керівниками і співробітниками були відомі вчені, серед яких понад 20 – фахівці високої суспільно-географічної спеціалізації.

З 1964 р. окремими географічними науково-дослідними установами стали спочатку Сектор географії, а згодом Відділення географії з відділами економічної гео-

графії і економіки. У 1991 р. був створений окремий Інститут географії вже з трьома соціально-економічними відділами: суспільно-географічних досліджень, географії населення і розселення, а також еколого-географічних проблем і транспорту. За ці роки тут успішно виконано ряд науково-прикладних досліджень, видано декілька оригінальних монографій.

Університетські кафедри економічної та соціальної географії, розміщення продуктивних сил і регіональної економіки з їх науковими лабораторіями за минулі десятиріччя також виконали ряд важливих тем комплексно-територіального змісту, але їх результати дуже слабо використовуються в практиці державного управління регіональним розвитком.

Висновки

Який практичний висновок з цього можна зробити безпосередньо для України? На нашу думку, відповідному комітету Верховної Ради України, Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України слід у найкоротші строки підсилити реальну координацію робіт з регіонального розвитку країни, забезпечити взаємодію фундаментальної, відомчої та вузівської науки. Організаційним результатом такої роботи повинні стати цільові інноваційні програми, при виконанні яких керівниками та розпорядниками фінансів мають бути не державні чиновники, а відомі вчені.

З огляду на значущість порушеної проблеми для розвитку України в цілому та її регіонів зокрема, вважаємо за доцільне, щоб Кабінет Міністрів України у найкоротші строки виокремив головну наукову установу з питань організації досліджень, їх проблематики і практичного використання результатів з метою вирішення всіх назрілих завдань регіонального розвитку країни. У контексті цього варто зазначити, що в ряді вищих навчальних закладів України, зокрема на географічному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка, вже декілька років для магістрантів читається курс "Сучасні проблеми регіонального розвитку України", видано три випуски однойменного навчального посібника.

Матеріал надійшов до редакції 23 лютого 2015 р.
